

پابه‌ندییه داراییه‌کان و ریکه‌وتنی هه‌ولێر و به‌غدا بۆ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت

02-04-2023

نووسه‌ره‌کان

مه‌حمود بابان

کورتیه : گه‌توگۆکانی نیوان هه‌ولێر و به‌غدا جگه له ده‌ستپێکردنه‌وه‌ی هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت له ریکه‌ی به‌نده‌ری جه‌یهانه‌وه‌ پرسی دیکه‌ی وه‌کو قه‌رز و پابه‌ندی دارایی هه‌ریمی کوردستان به‌رامبه‌ر به‌ کۆمپانیا نه‌وتیه‌کان، پرسی پێشفرۆشیی نه‌وت به‌ کپاره‌کان و به‌شداری یاخود هه‌بوونی نوێنه‌ری لایه‌نه‌کان له دامه‌زراوه‌کانی حکومه‌تی عێراق و هه‌ریمی کوردستان په‌یوه‌ست به‌ نه‌وت و سامانه‌ سرووشتیه‌کانی هێناوه‌ته‌ ئاراوه‌.

گفتوگۇكانى نيوان ھەولير و بەغداد جگە لە دەستپيكردنهوھى ھەناردەكردنهوھى نەوت لە رېگەي بەندەرى جەبھانەوھى پرسی دېكەي ۋەك قەرز و پابەندى دارايى ھەريى كوردستان بەرامبەر بە كۇمپانيا نەوتىيەكان، پرسی پيشفرۇشى نەوت بە كپارەكان و بەشداريى ياخود ھەبوونى نوپنەرى لايەنەكان لە دامەزرانەكانى حكومەتى عيراق و ھەريى كوردستان پەيوەست بە نەوت و سامانە سرووشتىيەكانى ھىناوھەتە ئاراوھ.

ھەروھە، پرسیكى دېكەي گرنگ پابەندە داراييەكان ياخود شايستە و پشكى ھەريى كوردستانە لە بودجەي گشتى عيراقى فيدرال، كە لەدواي رووخانى رژيى پيشووھەوھە بەشە بودجەي بۇ دياريكراوھ و لەسالى 2004وھ تەمويلى ھەريى كوردستان كراوھ، بەلام لە سالى 2014وھ تاوھكو ئەم ساتە براوھ ياخود گۇرانكارى گەورە بەسەر برى ئەو پارەيە كراوھ كە بۇ ھەريى كوردستان ھاتووھ، بۇ نموونە سالىنى 2016 و 2017 ھيچ برە پارەيەك تەمويلنەكراوھ و لە سالىنى دواتريشدا برى ئەو پارەيە تەمويلنەكراوھ كە لە بودجەدا بۇ ھەريى كوردستان دياريكراوھ.

ئىستا، كۇبوونەوھەكان بەرھەو چارەسەركردن ياخود دۇزينەوھى ميكانيزميك بۇ گەبشتنە ريككەوتن لەسەر ئەم پرسانە دەكرىت، بەشيوھەك بەپنى زانياريەكان، بەغداد داواي مامەلكردن لە قۇناخى داواي بپارەكەي دادگا CCاى دەكات، گوتەبىزى نەوتى عيراق ئەوھشى پشتراستكردووھتەوھ كەوا ھەولير و ئەنقەرە بپارەكەي دادگاى CCاىان پەسەند كردووھ، كە سۇمۇ تەنيا دامەزرانەوھى فەرمى بۇ ھەناردەكردن بىت.

ھەروھە، ئەوھى جىگەي سەرنجە بەغدا داوايكردووھ كە پرسی قەرزى كۇمپانياكان و شايستە داراييەكانى ھەريى كوردستان، شيوازى بەرپوھبردنى پيشەسازى نەوت و گازى ھەريى كوردستان بەگوپتە پاش ريككەوتنى دووبارە دەستكردنەوھە بە ھەناردەكردنەوھى نەوت، ھەريوھەش چاوھرواندەكرىت [شاندىكى عيراق بروتە ئەنقەرە بۇ ريككەوتن](#) لەسەر دەستپيكردنهوھى ھەناردەكردنەوھى نەوت.

ليرەدا ھەلوھستە لەسەر شايستە داراييەكانى ھەريى كوردستان، بەپنى بودجەي فيدرالى لە 2004وھ بۇ 2022، قەرز ياخود پابەندە داراييەكانى حكومەتى ھەريى كوردستان بەرامبەر بە كۇمپانيا نەوتىيەكان دەكەين.

شايستە داراييەكانى بەغداد بەرامبەر بە ھەريى كوردستان

بەپنى داتا فەرميەكان لە وەزارەتى دارايى عيراق و پرۇژەياساى بودجەي سالىنى عيراق لەسالى 2004وھ كۆي گشتى بودجەي ھەريى كوردستان 199 تريلون و 818 مليار دیناربووھ، كە ئەم پشكەي ھەريى كوردستان تاوھكو سالى 2014 وھكو خۆي ھاتووھ[1]، بەلام لە 2014وھ كيشەي بۇ درووست بووھ. لەكاتيكدا لەماوھى سالىنى رابردوودا لە 2020 و 2022دا حكومەتى عيراق پرۇژەياساى بودجەي نەبووھ و كارى بە پرۇژەياساى بودجەي سالىنى پيش خۆي كردووھ و يەك لەسەر دوانزەي بودجەي خەركردووھ.

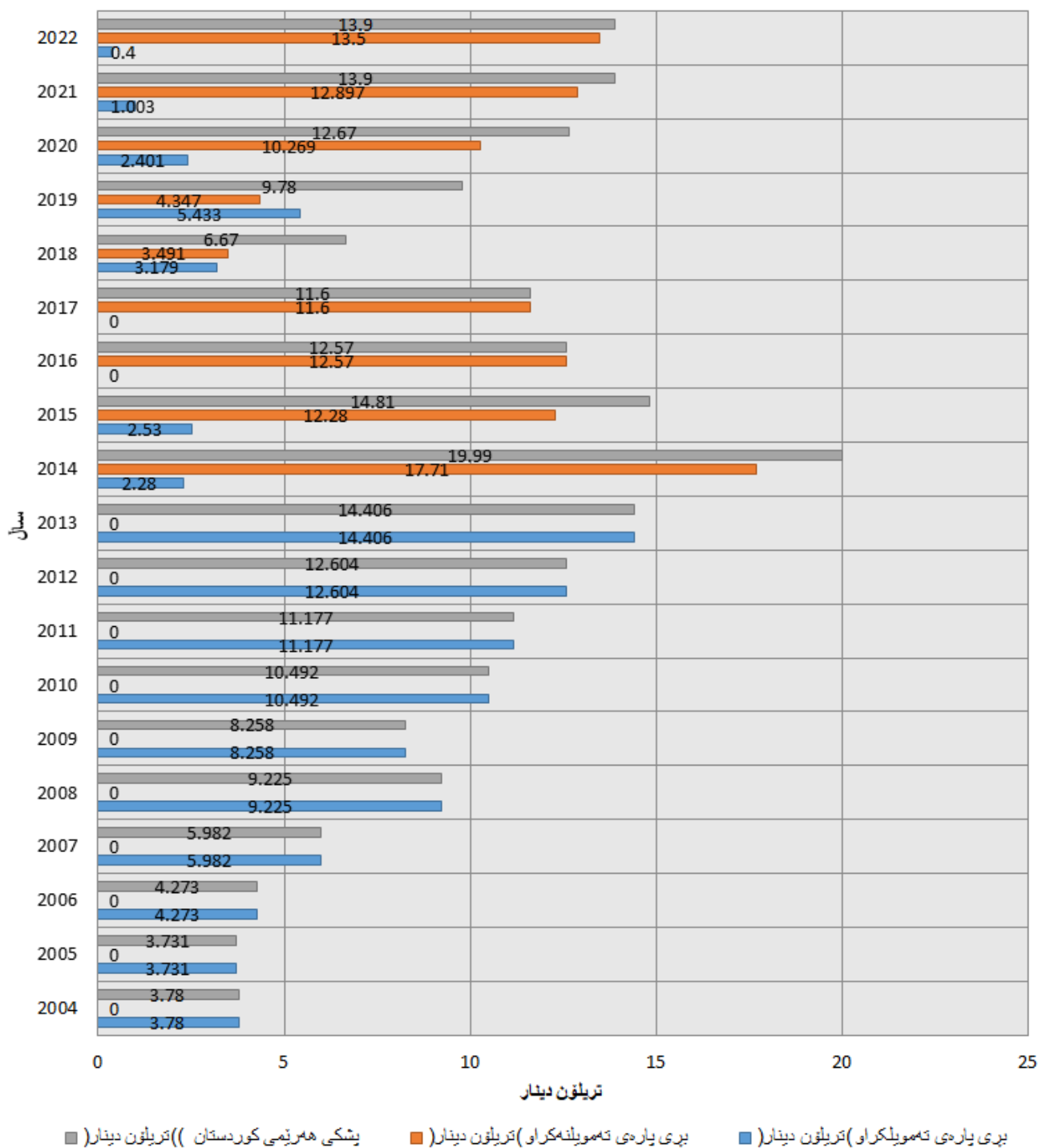
لە كۆي ئەو برە پارەيەي ۋەكو پشكى ھەريى كوردستان لە بودجەدا دياريكراوھ تەنيا 101 تريلون و 154 مليار دینار تەمويلكراوھ، واتە 98 تريلون و 664 مليار دینار تەمويلنەكراوھ و نەنيردراوھ بۇ ھەريى كوردستان، ۋەكو لە گرافيكى يەكەمدا بۇ سالىنى 2004 بۇ 2022 ھاتووھ.

لەپاستيدا پرسەكانى بپنى بەشە بودجەي ھەريى كوردستان لە سالىنى 2014 بەدواوھ تەنيا بەھۆي پرۇسەي پيشەسازى نەوت و گازى ھەريى كوردستان نەبووھ، چونكە ھەريى كوردستان بەپنى مېژوو گريبەستە نەوتىيەكان و گازيش لەسالى 2002وھ كە يەكەم گريبەستى نەوتى كراوھ و لەسالىنى 2006وھ بۇ 2011 گريبەستى زۆربەي بلوكە نەوتىيەكانى واژوو كردوھ و گريبەستى دانەگاز و كرىست پتروليۇم لەسالى 2007دا واژووكر. ئاليرەوھ دەردەكەويت پرسی ناردنى پشكى ھەريى كوردستان لە پرۇژە بودجەي عيراق پەيوەست نەكراوھ بە وەبەرھىنان لە نەوت و گازدا لە ھەريى كوردستان بەلكو پەيوەستە بە ھەبوونى ھيز و دەسەلات لە بەغدا، چونكە دەبوايە سالىنى واژووكردى گريبەستەكان و دەستكردن بە گەران و بەرھەمھيئانى نەوتيش لەماوھى نيوان 2007 بۇ 2013 كيشەي بۇ پشكى ھەريى كوردستان دروستبكردايە، بەلام نەكراوھ، ھەرچەندە كۆي گشتى پشكى ھەريى كوردستان ۋەك ئەو ريزەيەي لە پرۇژە ياساكاندا ھاتووھ، نەھاتووھ.

ئىستا، جياوازيەكان قولتر بوونەتەوھ و بەغدا بەھۆي بپارەكەي دادگاى CCاوه نەوتى ھەريى كوردستانى راگرتووھ، ئەم پرسەي بۇ داواي ريككەوتن لەسەر شيوازەكانى ئيدارەدانى پرۇسەي نەوت و گاز، كاركردى كۇمپانيا نەوتى و گازيەكان لە ھەريى كوردستان و

هه‌ناردەکردنەوه‌ی نه‌وت له‌ به‌نده‌ری جه‌یه‌انه‌وه‌ دواده‌خات، له‌کاتی‌کدا نه‌مه‌ پرسنکی سه‌ره‌کییه‌ و گه‌ره‌نتی یه‌کل‌کردنەوه‌ی نه‌م پرسانه‌ چیه‌، نه‌گه‌ر ئیستا له‌ گه‌نوگۆکان له‌باره‌ی پشکی هه‌ری‌می کوردستانه‌وه‌ نه‌گه‌نه‌ رێککه‌وتن؟

گرافیک 1: پاره‌ی ته‌مویل‌کراو، پاره‌ی ته‌مویل‌نه‌کراو و پشکی هه‌ری‌می کوردستان له‌ بودجه‌ی عێراق 2004 بۆ 2022

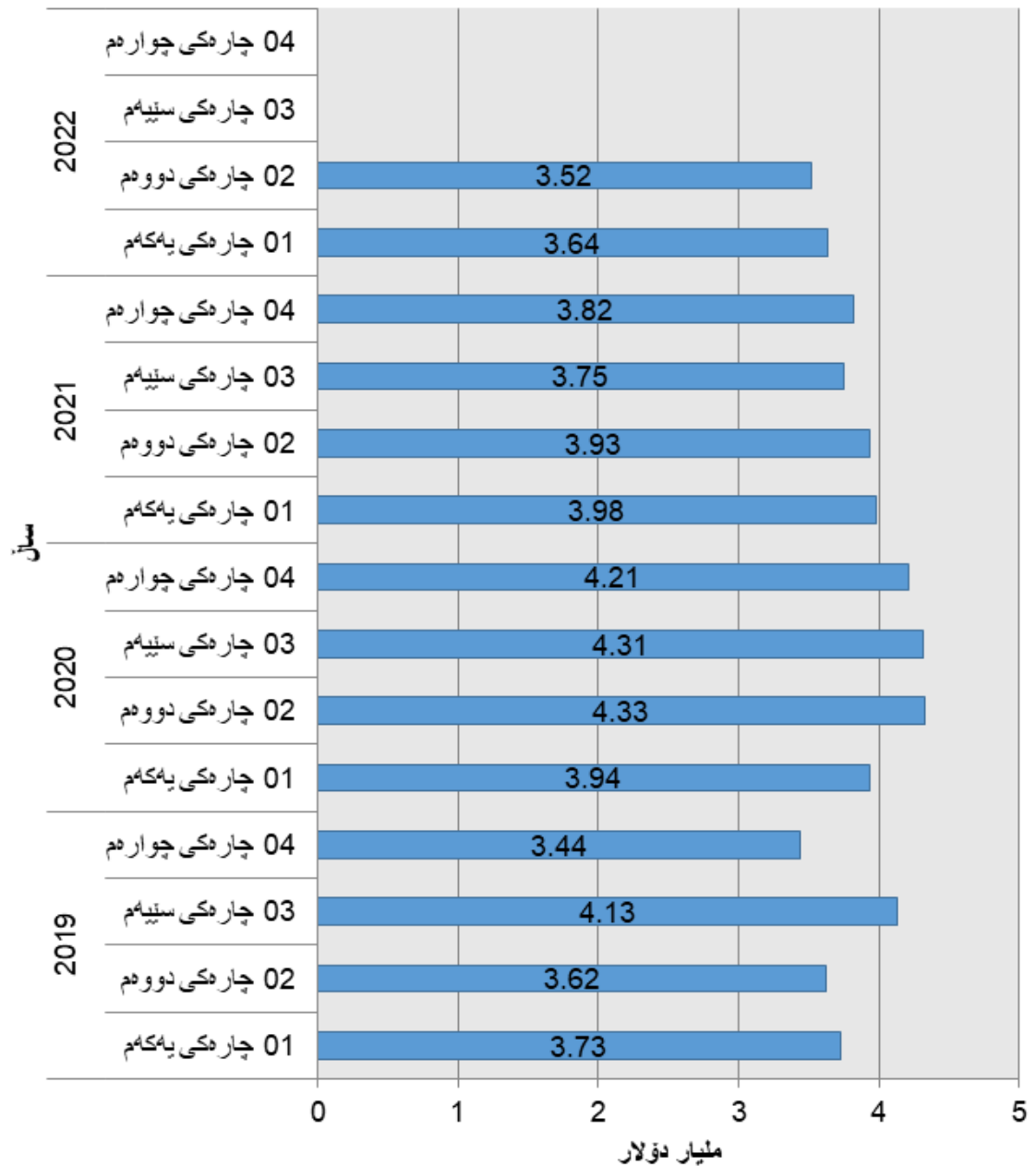
پاڭىدە دارايىيەكانى ھەرىمى كوردستان بەرامبەر كۆمپانىا نەوتىيەكان

پرسىكى گىرنگ و جىاوازى ھەولير و بەغداد لە دانۇستاندەكان بۇ گەشىتنە رىككەوتن برىتييە لە قەرزى كۆمپانىا نەوتىيەكان و پىشفرۇشى نەوت لە لايەن ھەرىمى كوردستان، كە برەكەى تاۋەكو چارەكى دوۋەمى 2022 گەشىتبووۋە 3.52 مىليار دۇلار، ۋەكو لە گىرافىكى دوۋەمدا ھاتووۋە.

لەكاتىكىدا، بەپى راپۇرتەكانى دىلۇيت بۇ سالى 2022، حكومەتى ھەرىمى كوردستان لەنىو ئەو پارەيەى بە كۆمپانىا نەوتىيەكانى داۋە، لە چارەكى يەكەمدا 206.104 مىليۇن دۇلار، لە چارەكى دوۋەمدا 422.46 مىليۇن دۇلار، لە چارەكى سىيەمدا 194.22 مىليۇن دۇلار و 167.47 مىليۇن دۇلار بوۋە، واتە سەروو 990 مىليۇن دۇلارى ۋەك قەرزى سالىنى رابردوو بە كۆمپانىا نەوتىيەكان داۋەتەۋە. بەلام، لە رۇزى 2023-3-30 ئازانسى رۇيتەرز بىلويكىردەۋە كەۋا كۇى گىشتى قەرزەكان گەشتووۋەتە [6 مىليار دۇلار](#)، كە 1.55 مىليار دۇلارە ھى ھەردوو كۆمپانىاي بازىرگانى نەوتى فىتۇل و پىتراكە.

ئىستا، بەپى راپۇرتەكانى دىلۇيت و بىلويكراۋە فەرمىيەكان بىت لە 2023دا قەرزى كۆمپانىا نەوتىيەكان كە كار لە كىلگە نەوتىيەكان دەكەن، لەسەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان كەمىكردووۋە، بەلام برى ئەو پارەيەى لە چارەكى سىيەمى 2022 بۇ چارەكى يەكەمى 2023 ۋەركىراۋە بىلۋنەكراۋەتەۋە، ھەربۇيەش لە راپۇرتەكەى رۇيتەرزدا ئاماژە بەنىۋى دوو كۆمپانىا دەكات كە كۆمپانىا و بازىرگانى كرىنى نەوتن.

گىرافىك 2: قەرزى كۆمپانىا نەوتىيەكان لە ھەرىمى كوردستان

سەرچاوه: راپۆرتەکانی دیلۆیت، مێنس

کوۆتایی

له پرسى په یوه ست به رێککهوتنى ههولێر و بهغدا لهبارى ههئارده کردنهوى نهوتى ههريئى کوردستان و نهوتى کهرکوک لهپێگهى بۆرى ههريئى کوردستان و عێراق بۆ بهندهرەکانى جەیهان و بارکردنى نهوت بۆ کپیارهکان پێشکهوتن ههیه و چاوه پوانده کرێت رێککهوتن بکرێت.

لهپاستیدا، قهرزى کۆمپانیا نهوتیهکان که له ههريئى کوردستان کار دهکەن و برى ئهو نهوتهشى که پێشفرۆشکراوهو پارهگهى وهرگیراوه کهمتره و بگره یه که لهسەر پازدهى ئهو بره ناییت، که دهبوو حکومهتى عێراق وهک شایستهى دارایی له 2014وه بۆ ههريئى کوردستانى بنێریت، ههريئیهش چاوه پوانده کرێت رێککهوتن لهسەر ههئارده کردنهوى نهوت ههیهت، بهلام ئهم پرسانه دووباره بچنهوه سهر میزى گفتوگو و بالانسی هیژ یهکلایان بکاتهوه.

[گوتەبۇزى ۋەزارەتى نەۋى عىراق](#) ئامازە بەۋە كىردۈۋە كەۋا ئامانجى عىراق پىرسى قەرەبۇۋى كىردىنەۋە ياخۇد ۋەگىرتنەۋە پاره نەبۇۋە لە توركىيا، ئەۋەندە پىرسى كۆنترۇل كىردى نەۋتى ھەرىمى كوردستان بۇۋە. لە كۆتايىدا، نىۋەپۇكى دەستپىكىردنەۋە دۇوبارە ھەناردە كىردنەۋە نەۋت ھەرچۇنك بىت، لىكەۋتە گەۋرە لەسەر ھەرىمى كوردستان دەبىت، لەسەروۋى ھەموۋىيەنەۋە شىۋازى كار كىردى كۆمپانىكانى نەۋتى و گاز لە ھەرىمى كوردستان.

[1] پىشكى ھەرىمى كوردستان لە بودجە عىراق، ھەمىشە ئەۋ 17% ياخۇد 12.7% نەبۇۋە كە دىارىكراۋە، بەلكۇ بەھۇ پاره سەروەرى (حاكىمىە) كەمبۇۋەتەۋە بۇ رىژە 5%، واتە لەسالانى 2004 ۋە تاۋەكو ئەمپۇ پىشكى گىشتى ھەرىمى كوردستان لە بودجە عىراق ۋەك نەھاتۋە.